

LEGAL TECHNIQUE AND ITS IMPACT
ON THE PROCEDURAL FORM OF CIVIL PROCEEDINGS

ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА І ЇЇ ВПЛИВ НА ПРОЦЕСУАЛЬНУ
ФОРМУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Olena Perunova¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-436-8-18>

Abstract. Various measures and legal techniques with the use and application of legislation in accordance with the legal situation and legal relations arising between the subjects, which in turn allows this to be done, for example, for the court to conduct a trial, for the parties to file statements in the case, to exercise the right to independent examination, etc., but I would like to note the need to use and understand such an important element for civil proceedings, without which every procedural action, especially the court, is indispensable, namely, the use of legal technique, which permeates the entire procedure. *The purpose* of the court and the participants of the court proceedings cannot fail to appreciate and pay attention to this important component, as it determines the quality of the case resolution, as well as the possibility of resolving civil disputes and issuing lawful and reasonable court decisions. Procedural action cannot be performed for participants in civil proceedings if it is not timely, especially for the court, since the course of the trial depends on it. Adoption of a lawful and reasonable decision is based on certain procedural actions that are supported by law, which means they reflect the course of the court case, the need for certain actions, evidence in the case, etc., which in turn gives an understanding of the logic and expediency of procedural actions, where it is mandatory to record these actions and as a result we have the court decision itself, which is the result of the dispute itself. *Methodology* in a scientific work includes such methods as dialectics, the method of formal logic and the method of the structural system, general

¹ Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Auditing,
Kharkiv National Automobile and Highway University, Ukraine

methods (worldview), general scientific methods, specific scientific methods, and special methods, theoretical and empirical methods. *Results* of Application of such a category as legal technique in civil proceedings and its significance for the conduct of a court case (procedural form and content) and the rendering of a court decision by a court. I would also like to draw attention to the fact that legal technique may be reflected in various types of activities of the participants to the court proceedings in legal, written and technical form. All of these procedural actions characterize the very procedural form and content that a civil case ultimately acquires its essence. *Practical implications.* The importance of the moment of application of legal technique is revealed in the finesse of application of the necessary procedural actions, especially by the court, their timeliness in the form and content, which affect the perfection of procedural actions and their implementation. The formulated concept of legal technique for civil procedure is a specific, procedural, fixed means of expressing the stage-by-stage movement of a civil case, which is characterized by linguistic, technical methods and techniques of application and use of information presentation by the participants to a court case. We believe that the following features of legal technique for civil procedure should be proposed, namely: 1) the legal technique of court proceedings cannot exist without the application of law; 2) court proceedings depend on the legal technique which is inherent in certain stages of the court process; 3) the legal technique of court proceedings depends on the competence and training of the court; 4) the legal technique is characterized by the court's document flow, recording of the court process, and oral presentation of information by the participants to the court process; 5) the procedural form and. *Value/originality.* Today we are dealing with a developed format of understanding legal technique as a manifestation of creative legal writing, and we can also talk about remote conduct of the trial, recording it, the Unified Court Register, etc., because these legal phenomena also have their own legislative rules specified, for example, in the Civil Procedure Code of Ukraine and other sources of law, and they are already used by participants in the trial, which extends the form and content of the process as a whole, its format becomes deeper and more accessible for implementation in an applied sense.

1. Вступ

Як відомо цивільний процес, особливо сучасний з його електронним викладенням та фіксуванням характеризується зазначеною стадійністю у законодавстві та є достатньо складним по своєму розумінню і практичній реалізації, в результаті якого повинно бути винесене законне і обґрунтоване рішення, яке реалізує право захисту учасників судового процесу, а суду дозволяє винести необхідні, своєчасні процесуальні акти-документи зі справи. Любе порушення процесуального порядку веде до певних негативних наслідків з вирішення цивільної спору, це – як мінімум його перегляду. Вірно оформлені дії на різних стадіях цивільного судочинства дозволяють говорити о гарантіях належної якості, обґрунтованості, законності дій суду, та винесеного ним судового рішення з цієї справи, яке у майбутньому не буде переглядатися судами вищої інстанції та задовольнить усі сторони процесу.

Отже, сьогодні, ми звертаємо увагу на різні заходи та правові прийоми з використанням і застосуванням законодавства згідно правової ситуації та правовідносин які виникають між суб'єктами, що в свою чергу дозволяє це зробити, так, наприклад суду вести судовий процес, сторонам подавати заяви по справі, реалізувати право на незалежну експертизу та ін., але хотілося б зазначити необхідність використання та розуміння такого важливого елемента для цивільного судочинства без якого не обходиться кожна процесуальна дія, особливо суду, а саме – застосування *юридичної техніки*, яка пронизує усю процесуальну форму та зміст цивільного судочинства у вигляді оформлення і застосування процесуальних актів-документів. Суд та учасники судового процесу не можуть недооцінювати і не звертати уваги на цей важливий компонент, тому що саме від нього залежить якість вирішення справи, а також можливість вирішення цивільних спорів і винесення законних та обґрунтованих судових постанов.

Тому, мало оперувати нормами права, потрібно ще філігранно вміти застосовувати, оформляти та затверджувати певні процесуальні дії в якості процесуальних актів-документів, які до речі мають теж певні вимоги згідно законодавчої бази цивільного судочинства і застосовуються на різних стадіях процесу суб'єктами спору. Задача суду перетворити всю інформацію, юридичні факти зі справи у їх правове розуміння і оформлення в необхідному форматі, якого вимагає сучасне

законодавство, а це вказує на правову свідомість і кваліфікацію, яку повинні мати суб'єкти цих правовідносин.

2. Юридична техніка, як галузь знань та категорія застосування у цивільному судочинстві

Юридична техніка – галузь знань про правила ведення юридичної роботи та створення в її процесі різних юридичних документів, письмового окреслення змісту нормативно-правових актів, оформлення юридичних документів. Вираження правового аналізу юридичних прав і обов'язків тощо. Раніше юридична техніка була частиною теорії держави і права. У сучасних умовах юридичну техніку відокремлюють у самостійну галузь юридичної науки, орієнтовану на вирішення практичних завдань. Її застосовують адвокати, судді, нотаріуси, парламентарі, урядовці, управлінці [1, с. 4].

Аналіз та розгляд застосування такої категорії, як юридична техніка у цивільному судочинстві та значення її для ведення судової справи (процесуальної форми і змісту) і винесення судового рішення судом. Хотілося б звернути також увагу на те, що юридична техніка може відображатися на різних видах діяльності учасників судового розгляду у правовому, письмовому та технічному вигляді. Всі ці процесуальні дії характеризують саму процесуальну форму і зміст, якого в підсумку набуває цивільна справа, її суть. Поважність моменту застосування юридичної техніки відкривається у філігранності застосування особливо судом необхідних процесуальних дій їх своєчасність у вигляді форми і змісту, які впливають на досконалість процесуальних дій і їх реалізацію. Діяльність учасників при розгляді справи здійснюється двома способами – це усне узгодження, пояснення та письмове викладення юридичного матеріалу, у певних процесуальних актах-документах, всі ці дії у цивільному судочинстві мають таку назву, як фіксування цивільного процесу.

Хотілося б також звернути увагу на діяльність суду з боку правотворчості викладення і винесення, наприклад судового рішення – це прояв певної інтелектуальної діяльності цього поважного учасника процесу, що покликано забезпечити саме захист прав і свобод людини і громадянина. Цей процесуальний акт – документ є остаточним документом розгляду справи у суді, з ним можуть ознайомитися всі учас-

ники судового процесу, але ще сьогодні він може бути розміщений на веб – порталі судової влади України у Єдиному державному реєстрі судових рішень, що вимагає від судової влади більш досконалого і досвідченого складання цього акта-документа.

Певної уваги для аналізу юридичної техніки також заслуговує формат самої загальної процесуальної форми і змісту цивільного судочинства, де юридична техніка проявляє себе не тільки при складанні правозастосовних процесуальних актів-документів, а і в якості формату прийняття різних процесуальних дій учасниками спору у суді і отже, і тому має більш *поширену* визначеність для розгляду самої судової справи, пронизує саму процесуальну форму і зміст цивільного судочинства і внутрішньо і зовні.

Процесуальна форма – це сукупність правил, системність у рамках яких і згідно яких розвиваються процесуальні відносини. У науці цивільного процесуального права виділяють такі ознаки стадії цивільного судочинства: 1) наявність часових і просторових меж; 2) наявність самостійної мети і завдань; 3) існування комплексу цивільних процесуальних відносин; 4) відображення результатів у спеціальних процесуальних актах; 5) особлива процедура виникнення і розвитку; 6) наявність особливостей процесуального становища суб'єктів процесу; 7) специфіка реалізації принципів цивільного процесу.

Етапи судового процесу – це врегульовані процесуальні приписи щодо відокремлених у часі та в просторі, вчинених в певній послідовності юридично значущих дій суду, пов'язаних з вирішенням юридичних справ, винесенням судових рішень та їх оскарженням [1, с. 219].

Вважаємо доцільним переглянути деякі аспекти існування юридичної техніки, як необхідної складової для цивільного процесу, яка дозволяє саме суду получить повний, чіткий, законний та обґрунтований вигляд не тільки судової постанови, але і форму і зміст загальної процесуальної форми цивільного судочинства.

Визначимо, що на сьогоднішній час багато вчених – юристів розглядали поняття юридичної техніки в різних її проявах, серед таких вчених були: Шутак І. Д., Суперсон О. О., Терела Г. В., Манько Д. Г., Дутко А. О. і багато інших, але дозвольте звернути увагу саме на деякі з них.

Так, наприклад у своїй праці Шутак І. Д., зазначає декілька напрямленостей основ юридичної техніки, переглядає її в форматі наукового

знання, юридичної термінології, юридичного письма, стилю, юридичної конструкції, юридичних символів, розглядає поняття правотворчості. У своїй науковій роботі він достатньо приділив уваги історичному розумінню виникнення термінології юридична техніка: «що стосується України, то активне наукове дослідження юридичної техніки почалося з 90-х років ХХ ст., коли Україна постала на карті світу як молода і незалежна держава. У період планування нової, як передбачалось, правової системи, нової правової ідеології розроблялась і нова концепція створення українського законодавства, головною перевагою якого була б народність, а відтак зрозумілість і простота його положень». Автор зазначає, що швидкі темпи створення такого законодавства без урахування прийомів та засобів юридичної техніки спричинили прийняття великої кількості необдуманих, юридично неякісних та логічно неструктурованих нормативно-правових актів, подальше застосування яких призвело до численних помилок, колізій та суперечностей у регулюванні суспільних відносин, коригування життєвих обставин [1, с. 11].

Науковець до речі вважав, що не лише тільки складання права, а його тлумачення – це також частина юридичної техніки. Звертав увагу на те, що метою застосування юридичною техніки є досягнення ясності, простоти, стислості, певної стандартності, однаковості юридичних документів і раціоналізування юридичної діяльності загалом. Він розмежовував поняття правотворчої і законодавчої техніки.

Отже ми, не можемо не погоджуватися з цією думкою, оскільки вона ще раз підкреслює і розмежовує певну направленість застосування юридичної техніки, де правозастосовну в повному обсязі можна підвести до використання процесуальній формі цивільного судочинства, оскільки правозастосовні документи (судові постанови), будучи елементом судового процесу, являють собою систему науково обґрунтованих і практично сформульованих засобів і способів, що використовуються при створенні (підготовці і оформленні) індивідуальних цивільних процесуальних актів – документів.

Автор, також дуже аргументовано підкреслює необхідність застосування реквізитів зазначених у цивільному законодавстві для конкретних процесуальних актів – документів, як елементи, які повинні забезпечити офіційний характер і вигляд документа.

У своїй роботі Суперсон О. О. підкреслює і оперує саме на поважність юри дико – технічних особливостей судових актів. Автор вказує на те, що дієвість та ефективність законодавчої бази значною мірою залежить від якості та досконалості судових актів, особливо їх юри дико-технічного оформлення. Вони забезпечують конкретизацію нормативних положень щодо певних суб'єктів чи обставин, ці акти як лакмусовий папірець відображають прогалини та рівень досконалості юри дико-технічної будови законодавчих і підзаконних нормативних актів, а також втілюють законодавчі вимоги в реальному правовому житті [2, с. 70].

Учений у своєму юридичному творі, вказує на залежність та узгодженість законодавства з судовими рішеннями суду. Забезпечення юридико-технічної досконалості судових актів вимагає відповідного навчання фахівців, яке передбачає професійну підготовку суб'єктів. У т.ч. щодо термінологічного, синхронічного, діахронічного, лексикографічного, граматики-стилістичного, фахово-прикладного аспектів підготовки актів правозастосування. Тобто робить акцент саме на розгляді судової постанови і її особливостей, як правозастосовного документа.

Терела Г. В. розглядаючи питання з юридичної техніки підійшов більш детально саме до аналізу загального розуміння цього правового явища, та авансував юридичну техніку різних процесуальних форм судочинства (кримінального процесу, адміністративного, господарського і т.і.). Серед яких нас цікавить більшою ступенню саме цивільне.

Автор приділяє увагу юридичній техніці саме у реалізації і застосування її в процесуальних актах – документах: «вивчення теми потрібно розпочати із засвоєння сутності цивільного процесуального акта – документа, під яким розуміють встановлений законом порядок оформлення процесуальних дій, який регулює вимоги до складу реквізитів, послідовності їх викладення і розташування у документі. Вимоги до змісту його тексту, а також наслідки не додержання даного порядку» [3, с. 121].

Так, дійсно, кожний юридичний документ, у тому числі і процесуальний, характеризується певною послідовністю викладення матеріалу, що виявляється в його обов'язковому структуруванні з дотриманням вимог до самого акта – документа та вимог чинного законодавства. Значення процесуального документа виявляється у функціональному призначенні, за яким процесуальні акти – документи різняться між собою.

Науковець Манько Д. Г. у своєму науковому огляді ставить питання по відношенню до юридичної техніки з позиції знання та досвіду з високим рівнем вимог до правової культури учасників судового процесу, особливо суду: «у зазначеному аспекті юридичні технології є відображенням інтелектуального рівня процесу створення правових актів. Зазначений рівень складається з: а) суб'єктивних елементів (фактичний потенціал суб'єкта створення акта); б) об'єктивних елементів (прийоми, правила, методи, принципи).

Автор також вважає, що під юридичними технологіями варто розуміти науково обґрунтовану інформацію про ефективне використання юридичного інструментарію задля досягнення результату, який має юридичне значення для ходу справи (створення правових актів і виконання окремих видів юридичної діяльності) [4, с. 9].

Дутко А. О. вводить поняття *правозастосовної юридичної техніки* – комплекс засобів, прийомів та права, які використовуються компетентними суб'єктами для створення індивідуальних приписів та їх закріплення в актах застосування права: закони являють собою словесні формули і застосовуються за посередництвом судових органів та інших «владних» суб'єктів. Для того, щоб закони застосовувалися саме в тому смислі, який мав на увазі законодавець, вони повинні бути правильно і однаково витлумачені.

З цією метою створюються нормативні або казуальні правила розуміння змісту юридичних норм та закріплюються у відповідних актах тлумачення права [5, с. 15].

Отже, розглядаючи ці твердження юристів – науковців, хотілося б звернути увагу на те, що наука поступово по спіралі свого розвитку набувала яскравих характеристик по відношенню до самої категорії, якою є юридична техніка. Сьогодні ми маємо справу з розвинутим форматом розуміння юридичної техніки, як прояв творчої юридичної письменності, а також можемо здійснювати дистанційне ведення судового процесу, фіксування його технічними засобами, маємо Єдиний Судовий реєстр і т. і., адже ці юридичні явища теж мають свої законодавчі норми і положення зазначені, наприклад у ЦПК України і інших джерелах права, і вони уже зараз використовуються учасниками судового процесу, що поширює форму і зміст процесу в цілому, її формат стає глибше і більш доступним для реалізації в прикладному сенсі.

То, можна зробити висновок, що юридична техніка може сприйматися, як письмо з методами і прийомами викладання наприклад процесуальних актів – документів в класичному їх письмовому розумінні чи електронному, а також дає можливість застосовувати категорію – юридична техніка, як юридичне технічне оснащення зі своєю судовою системою, що дозволяє реалізовувати цивільний процес – технічно, а значить звернення до суду стає і є більш доступним для захисту порушеного, невизнаного або оспорюваного права у суді України, наприклад позовну заяву можна надіслати через портал «Електронний суд».

Таким чином, юридична техніка по своїй природі, як наукове і практичне явище застосування юристами, суддями, учасниками судового процесу, теоретиками – науковцями значно є поширенішим і саме зараз можна казати про її удосконалення і нове структурування з позиції наукових досліджень.

3. Співвідношення юридичної техніки з процесуальною формою цивільного судочинства

Сучасність процесуальної діяльності цивільного суду пов'язана перш за все, з системою правових норм, які закріплюють вимоги по використанню певних процесуальних способів і прийомів, застосування та складання процесуальних актів-документів які є притаманними певній стадії цивільного процесу, механізму вирішення по конкретній цивільній справі, яка приймається судом до розгляду.

Тобто, при вирішенні цивільної справи, суд керуються певними правовими, процесуальними прийомами, механізмом стадійного руху цивільної справи, яка пов'язана з процесуальними діями суб'єктів судового розгляду та їх документальному оформленні, що безперечно складає сам цивільний процес (цивільне судочинство), як встановлений законом порядок розгляду і вирішення цивільної справи. Стадія уявляє собою певну систему процесуальних дій з метою вирішення цивільного спору.

Юридична техніка – це система методів і засобів, професійних юридичних правил і процедур, які використовуються для забезпечення письмової побудови, конструктивності та досконалості правових актів [6, ст. 23].

Ефективність вирішення цивільної справи, законність та обґрунтованість винесеного судового рішення судом, у майбутньому зале-

жити перш за все від певної юридичної техніки, документування, як основних механізмів діловодства роботи суду, що охоплюють всі аспекти судової діяльності, згідно стадійного руху цивільної справи.

Для кожної стадії цивільного процесу складаються групи норм, які регулюють дії суду, і відносини між ними, які утворюються у результаті цих дій. Послідовність стадій, дій, застосування різних норм процесуального права і виникнення процесуальних відносин суворо зумовлена. Так, спочатку повинна наступити стадія відкриття провадження у справі, яка збігається з пред'явлення позову, та прийняттям судом позовної заяви. Після неї настає стадія провадження у справі до судового розгляду і т.і. Стадії не можуть рухатись без цього порядку, а відповідно не може бути іншої послідовності дій.

Отже, абсолютно очевидним є те, що кожна стадія цивільного процесу напряму залежить від тої процесуальної послідовності та юридичної техніки викладення процесуальних дій у цивільній справі.

Актуальним залишається питання відносно взаємозв'язку стадій цивільного судочинства (процесуальної форми) з юридичною технікою викладення процесуального матеріалу, адже нема єдиної думки відносно взаємозв'язку цих двох елементів, бо юридична техніка розглядається вченими і як процес документування судом, і як певні прийоми, які використовуються на суді.

Так, у своїй монографії І. І. Онищук вказує на те, що техніка юридичного письма – це мистецтво. Немає нічого більш чарівного для людини, ніж показати джерело та механізм будь-якого мистецтва. Мистецтво лежить в основі того, що ми сприймаємо: краси, форми, значення. Розуміння техніки юридичного письма ототожнюється з юридично-догматичним методом, який внутрішньо необхідний праву і є єдиним способом відповідного практичного оволодіння ним. Метод – мистецтво і талант. У рамках догматичної традиції розуміння юридичної техніки, по суті, було прямо екстраполяцією поняття «техніка» в сфері «юридичного» [6, ст. 24].

А. В. Корж розглядає сам процес документування і вказує на те, що вимоги до самого документа можна кваліфікувати за правовими, мовними, логічними і технічними ознаками. А саме, правові вимоги виявляються в тому, що документ видає повноважений орган чи особа відповідно до їх компетенції; він повинен відповідати чинному зако-

нодавству і директивним вказівкам керівних органів; має бути достовірним і відповідати завданням конкретного керівництва, тобто базуватися на фактах і містити конкретні пропозиції або вказівки; має відповідати своєму призначенню і укладатися за встановленою формою⁴ бути бездоганно відредагованим та оформленим [7, с. 21].

А. Проценко та Л. Шестопалова у своїй праці приділяють більш уваги лінгвістики, мовному вираженню, і вони вважають, що юридична лінгвістика виникає та стикає лінгвістики і права, ще перебуває на стадії свого оформлення. Актуальними завданнями юридичної лінгвістики є вивчення і розроблення мови у сфері законодавства та судочинства; дослідження юридичної аргументації; розроблення стародавніх правових текстів; визначення мовних норм у праві, оформлення системи юридичної термінології; вироблення критеріїв трактування текстів; напрацювання мовних вимог до юридичних формулювань; електронні юридичні словники; співвідношення лінгвістичної експертизи і правничої лінгвістики; аналіз якості мови і стилю законодавства тощо [8, ст. 8; 20–21].

Отже, все зазначене дає змогу зробити висновок, що цивілістика взагалі не розглядає питання юридичної техніки, хоча у повному обсязі, достатньо використовує певні елементи юридичної техніки, поняття документування, викладення процесуального матеріалу судом по цивільній справі. Безперечно, є певна різниця між плавоутворенням норми права законодавчим органом і використанням та утворенням процесуальних актів-документів судом, адже суд залежить від норм ЦПК України та від ходу та розгляду специфічних цивільних справ.

Не слід забувати про сам суд, який є практично одним місцем, де послідовність мови має суворо зумовлений порядок. Співвідношення письмової та усної форми вираження учасниками судового процесу є дуже важливим фактором збору інформації, доказів для суду.

Так, на думку Тертишнікова Р. В., судові пізнання повинно проходити у рамках процесуальної форми, тобто встановленого процесуальними нормами порядку визначення кола фактів, які підлягають встановленню, та доказів, що можуть їх підтверджувати чи спростувати, порядок надання та витребування зазначених доказів, їх оцінка та дослідження [9, ст. 13].

Отже, доказування (докази) на різних стадіях судового процесу, якщо воно (вони) використовуються судом, представляють певну юридичну цінність і автоматично стають процесуальними, тобто тими, які будуть впливати і впливають на законне і обґрунтоване рішення з цивільної справи.

Не слід також забувати про такий сучасний важливий аспект, як фіксація цивільного судочинства, це певний процесуальний порядок збору інформації, фіксації та документального оформлення, на цій основі суд встановлює наявність чи відсутність значимих фактів для ухвалення законного та обґрунтованого судового рішення.

Отже, необхідність зазначити у цивілістики такого терміну, як «юридична техніка», визначити її вплив на стадії судового процесу, а також на процесуальну форму цивільного процесу в цілому, охарактеризувати її згідно використання цивільним судом та учасниками судового процесу. З'ясувати наскільки взаємозалежними одне від одного є поняття усного викладення інформації, її документального оформлення та фіксації судового процесу взагалі.

Перш за все, слід зазначити, що правильне застосування прийомів юридичної техніки засновано на єдності форми і змісту процесуального цивільного судочинства, його «духу»(норми права) і «літери» (процесуальні акти – документи, які використовуються на суді).

Таким чином, для кожної стадії цивільного процесу складаються групи норм, які регулюють дії суду, і відносини між ними, які утворюються у результаті цих дій. Послідовність стадій, дій, застосування норм процесуального права і виникнення процесуальних відносин суворо зумовлена. Стадії не можуть рухатись без цього порядку, а, відповідно, не може бути іншої послідовності дій.

Вважаємо, що термін «юридична техніка» цивільного судочинства охоплює цілу ланку елементів, без яких вона не може існувати. Ведення, оформлення, розгляд, вирішення судової справи перш за все залежить від суду (судді), який планує розгляд конкретної справи. Планування роботи в судах на відміну від інших органів державної влади має свою специфіку, яка пов'язана із процесуальним статусом цього органу. Суддя приймаючи цивільну справу до розгляду повинен на майбутнє спланувати її можливий хід та використання певних нормативних актів цивільного процесу, її оформлення та фіксацію. Це і буде відображати процесуальну форму і зміст цього судового розгляду.

Суд є тим органом, який повинен забезпечити вірний хід судового процесу, належне оформлення, зберігання, обґрунтування, правомірну видачу, законну силу юридичного документа – це неодмінні умови, які забезпечують законність і правопорядок у суспільстві, стабільність і захист громадських інтересів і прав громадян, нарешті, продуктивну діяльність органів держави.

Актуальним залишається вдосконалення письмової процесуальної форми документів, її вимог, які є необхідним матеріалом, що широко використовується як в юридичній науці, так і в практиці. Вимогам процесуального документа у цивільному процесі приділяється особлива увага. Це певна система вимог, які створюють безпосередній зміст процесуальної форми, стадійності руху цивільної справи, форми і фіксації доказування і тому знаходять своє офіційне нормативне закріплення. При чому слід вказати, що завданням аналізу усієї різноманітності процесуальних актів-документів з цивільних справ є об'єктивна оцінка з метою вдосконалення і конструктивної зміни форми і змісту кожного процесуального акта-документа за своїм функціональним призначенням.

Таким чином, щоб забезпечити стабільність процесуального оформлення юридичних документів, необхідна належна юридична техніка викладення кожного з них, яка дає значення про конкретні умови оформлення юридичного документа та фіксації судового процесу, ведення судової справи в цілому, а також можливо припустити, що вдале вирішення справи залежить від кваліфікації суду (судді), який застосує певні прийоми і способи юридичної техніки. І це, можливо розглядати, як виникнення певної процесуальної форми і змісту самої цивільної судової справи.

Тобто, характер і особливості процесуальної форми, визначається тим змістом, який втілений у цю форму. Процесуальна форма і зміст є формою судової діяльності і відносин, які виникають із цієї діяльності, оскільки її особливості визначаються змістом викладення юридичного матеріалу розгляду справи, за допомогою юридичної техніки ведення судового процесу, змістом діяльності суду.

Усе вищезазначене, дає змогу зробити висновок, що такої категорії, як «юридична техніка» неможливо вести цілеспрямований, вірний, законний і обґрунтований процес. Для цивільного розгляду справи

«юридична техніка» має значення у трьох аспектах, це документальне оформлення, фіксація судового процесу та усний розгляд справи, що безперечно сприяє викладенню певної інформації для учасників судового процесу та його вирішення.

Процесуальна форма та зміст цивільного процесу, не можуть існувати без юридичної техніки, оскільки здійснення правосуддя базується на діяльності суду та учасників цивільного процесу, ця діяльність повинна суворо дотримуватися норм процесуального права, тобто бути певними санкціонованими законом правилами притаманними для здійснення правосуддя.

Таким чином, з огляду на зазначене, можна сформулювати *поняття юридичної техніки для цивільного процесу* – це специфічний, процесуальний, фіксований засіб вираження стадійного руху цивільної справи, який характеризується лінгвістичними, технічними способами і прийомами застосування і використанням викладення інформації учасниками судової справи.

Вважаємо запропонувати такі *ознаки юридичної техніки для цивільного процесу*, а саме: 1) юридична техніка ведення судової справи не може існувати без застосування норм права; 2) ведення судової справи судом залежить від юридичної техніки, яка притаманна саме певні стадії судового процесу; 3) юридична техніка ведення судової справи залежить від компетенції та підготовки суду; 4) юридична техніка характеризується документообігом суду, фіксацією судового процесу, та усною формою викладення інформації учасниками судового процесу; 5) на основі юридичної техніки, яка застосовуються учасниками судового процесу формується процесуальна форма і зміст судового процесу; 6) процесуальний акт-документ залежить не тільки від норми цивільного процесуального права, але і від вірного застосування юридичної техніки при оформленні цих документів; 7) юридична техніка оформлення, фіксації судового процесу впливає на винесення законного і обґрунтованого рішення по справі.

Отже, юридична техніка це набагато більша категорія для цивілістики, а також для цивільного процесу в цілому. Вона має значення для цивільної процесуальної структури у вигляді певних заходів, які передбачені законом, лінгвістичними нормами викладення документа, і які гарантуються судом, як специфічним учасником судового процесу.

4. Застосування принципу своєчасності цивільного процесу. Вплив своєчасності на процесуальну форму цивільного судочинства

Предметом цивільного процесуального права є суспільні відносини, що виникають у сфері цивільного судочинства (процесу). Це пояснюється тим, що у сфері правосуддя не можливі суспільні зв'язки, не врегульовані правом, оскільки всі вони мають юридичну форму у вигляді цивільних процесуальних відносин [10, с. 18].

Так, ЦПК України у своїх правових положеннях, зазначає принципи цивільного судочинства за допомогою яких реалізуються основні ідеї, уявлення про суд і правосуддя, які закріплюються в нормах цивільного процесу, серед яких: верховенство права, повага до честі і гідності, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; змагальність сторін; диспозитивність; пропорційність; обов'язковість судового рішення; забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, встановлених законом, розуміння строків розгляду справи судом; неприпустимість зловживання процесуальним правом и; відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення. Всі ці принципи є основними і зазначеними у законодавстві, як головні засади цивільного процесу є взаємопов'язаними між собою і складають певний формат матеріального і процесуального права, для кожної конкретної справи.

Також ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України (далі ЦПК України 2023 р.) зазначає завдання та основні засади цивільного судочинства, які по суті правового розуміння складають існування самої процесуальної форми розгляду і вирішення цивільного спору. В цьому правовому положенні зафіксовано, що головним завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Суд та учасники судового процесу зобов'язані керуватися завданнями цивільного судочинства, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі [11, с. 7].

Практика застосування матеріального і процесуального законо-

давства у цивільному судочинстві свідчить, що вимоги своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ не завжди зводяться тільки до найкоротших строків. В кожному конкретному випадку процесуальна форма, яка проявляється у тому числі і в процесуальних строках, не повинна домінувати над змістом та суттю цивільно-правового спору та способом його вирішення [12, с. 10].

Слід звернути увагу на можливість висловити деякі погляди на співіснування своєчасності у процесуальній формі цивільного судочинства та їх взаємозв'язок, який є набагато більшим, чим може здаватися на перший погляд.

Отже, слід зазначити, що багата кількість юристів та спеціалістів з права та цивільного процесу переглядали розуміння самих засад (принципів) цивільного процесу, але при огляді цього матеріалу, нам здається досить актуальним і недостатнім залишається важливість приділеної уваги, саме огляду своєчасності – як необхідного елементу для руху справи і винесення законного і обґрунтованого рішення для учасників судового процесу, яка впливає на процесуальну форму і зміст судового процесу, а також зазначимо, що сьогодні у юридичній літературі з'явилися нові судження і погляди на структуру самої своєчасності, так, наприклад – це може бути розуміння *процесуальної економії*, як нового принципу цивільного процесу. Нам здається, що цей принцип безперечно можна віднести до притаманності саме своєчасності цивільного судочинства.

Дозвольте звернути увагу на декілька достатньо новітні юридичні праці, які так чи інакше торкаються розуміння поняття своєчасності і її впливу на процесуальну форму в цілому.

Серед таких авторів, юристів – теоретиків були: М. Л. Коханська, С. Музичко, С. В. Дяченко та О. С. Ковальчук.

Так, у своїй статті М. Л. Коханська зазначає такий принцип, як процесуальна економія, яка є спрямованою на забезпечення виконання завдання своєчасності та доцільності вибору процесуальних засобів, які спрямовані на оптимізацію процедури з розгляду справи, економію матеріальних витрат суб'єктів процесу. Враховуючи варіанти співвідношення часу, процесуальних засобів, які спрямовані на оптимізацію процедури з розгляду справ, економію матеріальних витрат, справедливим щодо змісту цього поняття буде говорити про їх оптимальне

співвідношення, а не про економію у буквальному значенні слова. Автор вважає, що відповідно до чинного законодавства процесуальна економія відображається через вимоги своєчасності та доступності судочинства (простота процесуальних засобів, оптимальна вартість процесу, врахування інтересів бідних верств населення тощо), що за умови дотримання всіма суб'єктами процесу цивільної процесуальної форми. Недопустимості зловживання правами, неупередженості суду у здійсненні судочинства та застосування дискреційних повноважень забезпечує ефективність судочинства [13, с. 14–16].

С. Музичко у своїй праці розкриває поняття та зміст принципу процесуальної економії, вказуючи на те, що швидкість судочинства є необхідною умовою для досягнення об'єктивної істини. Судове рішення повинно відповідати фактичним обставинам. А встановити їх тим легше, чим менше часу пройшло з моменту їх виникнення. Крім того, потреба у захисті права особи виникає через його порушення, що ставить її у скрутне становище, призводить до ускладнень та подальшої правової невизначеності [14, с. 96].

На думку, С. В. Дяченко та О. С. Ковальчук на особливістю цивільного судочинства України, для якого характерним є довготривале вирішення спорів і перенавантажена судова система в цілому. Автори у своїй праці вказують на ще один новий принцип, такий, як принцип *концентрації* цивільного процесу, що стане напрямом своєчасного та справедливого вирішення справи. Вказуючи на те, що концентрація є нічим іншим, як концентрація доказового матеріалу, тобто надання суду першої інстанції доказів в обсязі, необхідному для правильного і своєчасного розгляду і вирішення справи у визначений законом строк. Вони вважають, що принцип концентрації за юридичною природою є похідним від процесуальної економії, принцип концентрації не зможе повністю забезпечити своєчасний розгляд справи. Процесуальна активність повинна бути у всіх учасників справи [15, с. 96–97].

Отже, визначимо, той факт, що сьогодні ми живемо у час цифровізації і адаптації прийняття дуже швидких дій учасників судового процесу, це вимагає сучасність законодавства і також ведення судового процесу, яке може відбуватися за допомогою цифровізації та дистанційного розгляду. В підтвердження цього факту можна визначити такі закони, як: Закон України «Про електронні довірчі документи»;

Закон України «Про електронні документи та електронних документом обіг»; ЦК України; ЦПК України. Тому, сьогодні ми приходимо до певного прискорення процесуальних дій, які є зазначеними у ЦПК України та певному стадійному руху справи.

Механізм стадійного руху цивільної справи, взаємозв'язку процесуальної дії суб'єктів цивільної справи, взаємозв'язку процесуальних дій суб'єктів процесуальної діяльності та їх документальне оформлення складає цивільний процес (цивільне судочинство) як встановлений законом порядок розгляду і вирішення цивільних справ [16, с. 18].

Процесуальна форма, яка пронизує судочинство з цивільних справ – не є формальністю, якою можливо зневажити, а законодавчо встановлений засіб здійснення правосуддя зазначений в ЦПК України, тобто вона, по суті відображає механізм цього стадійного руху закріплюючи його на законодавчому рівні, де кожна дія учасників судового процесу має свою логічну послідовність і затверджені процесуальні дії згідно змісту і форми цивільного провадження.

Таким чином, ми маємо справу саме переш за все з **послідовністю, а значить з аналогією «своєчасності», яка досягається у цивільному процесі завдяки процесуальній формі і змісту по конкретній розглядає мій справі**. Процесуальна дія не може бути здійснена для учасників цивільного процесу, якщо вона не є своєчасною, особливо це стосується суду, оскільки лише від нього залежить хід судового розгляду, його правовий результат, прийняття законного і обґрунтованого рішення заснованого на певних процесуальних діях, які є підкріплені законодавством, а значить відображають хід судової справи, необхідності в певних діях, доказах по справі і т.д., що в свою чергу дає розуміння логічності та доцільності процесуальних дій, де обов'язковим є фіксування цих дій і як результат ми маємо винесення самого судового рішення, яке є результатом ведення самого спору.

Визначимо також, якщо ми звертаємо нашу увагу на категорію своєчасності, як на одне з головних завдань цивільного процесу, ми не можемо не підкреслити той факт, що існують цивільні процесуальні строки, які є зазначеними ЦПК України для вчинення процесуальних дій судом і учасниками цивільного судочинства, а також вони можуть встановлюватися судом в залежності від процесуальних дій, як потрібно зробити у ході судового розгляду справи (наприклад: строки

розгляду справи по суті, відкриття провадження у справі, строк на апеляційне оскарження і т.і.). Процесуальні строки тим самим регулюють за допомогою свого зазначення у законі, весь комплекс процесуальних дій, вчинюваних на різних стадіях судочинства, а це підтверджує, той факт, що вони безпосередньо впливають і є певною необхідністю для процесуальної форми, саме її складових, її матеріальної і процесуальної структури. Кожна цивільна справа має лише їй притаманні юридичні факти, вимоги, процесуальний зміст самого розгляду, судове рішення.

Так, наприклад, воєнний стан, сьогодні не є перешкодою для здійснення правосуддя та не є підставою для зупинення судового процесу. Відповідно до чинного законодавства учасники процесуальних правовідносин мають право подавати відповідні клопотання таким чином, щоб вони відповідали вимогам для поновлення таких строків. Цей наведений випадок, підкреслює той факт, що строки безпосередньо впливають на своєчасність судового процесу, але казати лише про них ми не можемо, оскільки вона (своєчасність) є складовим елементом самої загальної процесуальної форми її змісту.

Процесуальна форма – явище фактичного порядку, вона належить саме відповідній формі (цивільній), а зміст буде відрізнятися своїми юридичними, характерними складовими, які з'ясовуються і фіксуються в процесі руху самої справи.

Зазначимо, що ми не можемо казати лише про те, що своєчасний розгляд і вирішення цивільної справи вказує лише на строки і межі вирішення цього спору. Нам здається, що своєчасність – як завдання цивільного судочинства забезпечує процесуальну форму певними матеріальними та процесуальними діями, в рамки виконання яких стають усі учасники судового процесу. Своєчасність дзеркально відображає послідовність та необхідність здійснення певних процесуальних дій саме у конкретний час з застосуванням належного законодавства, виявленням доказів чи інших процесуальних дій, які виявляються законодавчо необхідними для учасників судового процесу і за для винесення аргументованого, законного судового рішення по справі. Сама процесуальна форма цивільного судочинства задає «темп» у вигляді своєчасності, необхідності здійснення певних процесуальних дій для матеріального і процесуального змісту справи.

Зауважимо також, що своєчасний розгляд і вирішення справи забезпечує оперативність цивільного судочинства, це не дозволяє затягувати процес і слугує важливою гарантією реалізації права на судовий захист, суд у цьому випадку представляє собою владний орган, якому надається законодавче право керувати самим ходом цивільного судочинства.

Суд та учасники судового процесу зобов'язані керуватися завданнями цивільного судочинства, від цього залежить винесення своєчасного та так бажаного судового рішення для всіх. Однак, слід зазначити, що суд – як обов'язковий, необхідний суб'єкт у цих правовідносинах є керуючим органом від якого залежить прийняття багатьох рішень, і які можуть вплинути на хід розгляду справи. Саме на суд покладено виконання основного завдання цивільного судочинства як *своєчасність*, а також *справедливість* і *неупередженість*, тому саме від нього залежить ефективність застосування норм цивільного судочинства, їх необхідність при певних процесуальних діях.

Вважаємо, що процесуальна форма з її стадійністю руху справи з процесуальними строками безпосередньо впливають на розуміння *своєчасності* – як завдання цивільного процесу. Стадійність своїм існуванням тим самим відображає свою необхідність при виконанні певних процесуальних дій учасниками судового процесу, забезпечує рівновагу процесуальних дій, логічність їх виконання, а також *своєчасність вчинення окремих процесуальних дій*, де вирішальну роль в визнанні проходження цих правових етапів грає суд.

Таким чином, процесуальна форма з її стадійність повністю є відповідальною за послідовність, своєчасність ведення цивільного судочинства, суд відповідає за обґрунтоване наповнювання стадії, суд не може піти далі, якщо не визначено певне рішення по конкретній стадії процесу, послідовність дотримання процесуальних дій, представлення необхідних юридичних фактів, винесення судового рішення. Це завдання цивільного судочинства, на нашу думку дуже впливає на зміст самої процесуальної форми цивільного судочинства, оскільки за допомогою суду (керуючого органу) і учасників судового процесу здійснюються характерні, необхідні дії і вони повинні не лише опиратися на законодавчі строки, а і бути поступово логічними, своєчасними, послідовними, що остаточно приведе до вирішення самого спору, оформлення судового рішення, яке повинно бути обґрунтованим і законним.

5. Висновки

Отже, визначимо той факт, що на сьогоднішній час юридична техніка має матеріальний і процесуальний – змістовий формат вираження, що дає можливість говорити про те, що вона так чи інакше впливає на формат самої процесуальної форми і змісту цивільного судочинства. І мова іде не лише про конкретну справу в якій ми використовуємо велику кипу складених процесуальних актів – документів, які по своїй формі повинні відповідати процесуальним нормам цивільного законодавства, а також про саме технічне оформлення та ведення юридичного процесу з певними технічними прийомами і Єдиною судовою системою і безпосередньо своєчасно оформлених процесуально з застосуванням цивільного законодавства. Так, наприклад, такі правові категорії, як документування та фіксація цивільного процесу на нашу думку, утворюють єдність розуміння та рівноваги для процесуальної форми та змісту цивільного судочинства. Документування та фіксація процесуального змісту дослідження суду однозначно сприймається учасниками судового розгляду, як закріплення доказів які були з'ясовані та застосовані при вирішенні характерного цивільного спору.

По-друге, процес стає спрощеним (більш доступним) лише в тому випадку, коли суд, учасники судового процесу є собою більш ніж досвідчені, адже досконалі у необхідному правовому рівні, у правовому сенсі, як спеціалісти так і громадяни, які звертаються до суду, правове розуміння закону, самого процесу повинно бути достатнім для сучасного судового процесу, щоб прийняти позов, бути присутнім на судовому слуханні, доводити аргументи до суду, винести законну і обгрунтовану судову постанову. Безперечно більша відповідальність в цих процесуальних правовідносинах накладається на сам суд, як керуючий орган цих дій, але і інші суб'єкти повинні не залікати на цю справу, що є і в їхніх інтересах.

По-третє, відносно цивільного процесу можливо розглядати юридичну техніку з позиції оформлення і фіксування процесуальних актів – документів у процесуальній формі цивільного судочинства, форма і зміст яких повинен відповідати нормам ЦПК України, або законодавству.

Поняття, характер і особливості процесуальної форми цивільного судочинства, зазначаються тим змістом, який її наповнює. Оскільки процесуальна форма це форма судової діяльності і відносин виника-

ючих з цієї діяльності, її особливості визначаються змістом діяльності суду. Нема змісту без форми, як нема форми без змісту; вони взаємопов'язані і існують тільки у цьому взаємозв'язку.

Це може залежати від ряду інструментів, це, і: мова з її структурованістю слів, лексика, термінологія, стиль викладення правового матеріалу чи згідно юридичного факту (доказу по справі, що зазначаються у ході розгляду справи); можуть бути юридичні поняття, хоча б наприклад, експертиза і т.і.; правові символи, наприклад ЦПК, чи інші; кожен текст процесуального акта – документа характеризується юридичними термінами; висновки зі справи, які повинні бути аргументовані завдяки юридичних фактів, які в свою чергу теж добуваються, або складаються з певних юридичних прийомів.

По-четверте, можливо зробити висновки, що формат юридичної техніки безперечно може розглядатися у *правотворчій* діяльності юристів, а також у правозастосовній, ці дві діяльності мають як схожості по цьому правовому явищу, так і певні відмінності у прикладному застосуванні. Наприклад, *правотворчі мають такі характеристики, які відображаються на: системі засобів, прийомів, вимог – правил створення та їх систематизації, реалізації цього права, необхідність його для вирішення конкретних правових задач.*

А правозастосовні – це більш право прикладні, які вже мають певну законно затверджену форму і матеріальний зміст, набувають при своєму складанні необхідного письмового чи електронного вигляду, який не повинен суперечити ЦПК України; засоби і прийоми правозастосовних документів можуть бути схожими з правотворчими, хоча повинні мати більш прикладний вигляд по справі, яка розглядається судом; реалізація права захисту громадянина – є головною задачею юридичної техніки при оформленні і веденні судового процесу.

Таким чином, можна підкреслити багатогранність «юридичної техніки», як категорії, ознаки якої притаманна юриспруденції в цілому, постійна трансформація її повинна відповідати сучасності, а головне дозволяє зробити особливо судовий процес більш досконалим і спрощеним (доступнішим) для його учасників, своєчасним, полегшити роботу суду при захисті прав і свобод, мета – зробити цивільний процес більш зрозумілим і вірно сформованим, що безперечно впливає на результат розгляду цивільної справи.

Список літератури:

1. Шутяк І. Д. Юридична техніка : курс лекцій. Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки. Дрогобич : Коло, 2015. 228 с.
2. Суперсон О. О. Юридично-технічні особливості судових актів. Проблеми становлення правової демократичної держави. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. Ч. 1. С. 70–73.
3. Терела Г. В. Юридична техніка та складання процесуальних документів : навчально-методичний посібник. Полтава : Полтавський університет економіки і торгівлі. ВНЗ Укоопспілки «ПУЕТ», 2016. 197 с.
4. Манько Д. Г. Юридичні технології: поняття й особливості співвідношення із суміжними категоріями. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція*. 2019. № 37. С. 6–9.
5. Дутко А. О. Юридичні конструкції та їх використання в законотворчій практиці України : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 176 с.
6. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах : монографія. Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2014. 228 с.
7. Корж А. В. Документація право ділової форми : навч. посібник : лекції та зразки документів / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН / Нац. акад. внутрішніх справ України. Київ, 2002. 231 с.
8. Правнича лінгвістика : [навчальний посібник] / Г. П. Проценко, Л. М. Шестопалова, О. Ф. Прохоренко та ін.; за заг. ред. С. М. Гусарова. Київ : Паливода А. В., 2010. 312 с.
9. Тертишніков Р. В. Доказування і докази в судочинстві України : науково-практичний посібник. Харків : Видавництво «ФІНН», 2009. 88 с.
10. Цивільне право та процес: підготовка до іспиту. Частина друга : навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К. Р. (кер. Юнін О. С., Юніна М. П. та ін.]. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2020. 216 с.
11. Цивільний процесуальний кодекс України. Суми : ТОВ ВВП НОТІС, 2023. 256 с.
12. Лічман Л. Г. Деякі пропозиції щодо вдосконалення цивільного процесуального законодавства України. Актуальні проблеми цивільного права та процесу : матер. Між нар. наук. конф., присвяченої пам'яті Ю.С. Червоного (Одеса, 16 грудня 2011 р.) / Національний ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2011. 186 с.
13. Кохацька М. Л. Принципи цивільного судочинства, які забезпечують своєчасність судового захисту. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 14–18.
14. Музичко С. Поняття принципу процесуальної економії в цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Т. 1. № 73. С. 92–97.
15. Ковальчук О. С., Дяченко С. В. Концентрація цивільного процесу як засіб забезпечення своєчасного розгляду справи. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 3 (28). Т. 1. С. 96–99.

16. Цивільне процесуальне право України / За ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 1999. 580 с.

References:

1. Shutiak I. D. (2015). Yurydychna tekhnika: kurs lektsii. Ivano-Frankivsk: Laboratoriia akademichnykh doslidzhen pravovoho rehuliuвання ta yurydychnoi tekhniky. Drohobych: Kolo, 228 p.
2. Superson O. O. (2019). Yurydychno-tekhnichni osoblyvosti sudovykh aktiv. Problemy stanovlennia pravovoi demokratychnoi derzhavy. *Pivdennoukrainskyi pravnychi chasopys*, no. 4, ch. 1, pp. 70–73.
3. Terela H. V. (2016). Yurydychna tekhnika ta skladannia protsesualnykh dokumentiv: navchalno-metodychnyi posibnyk. Poltava: Poltavskyi universytet ekonomiky i torhivli. VNZ Ukoopspilky "PUET", 197 p.
4. Manko D. H. (2019). Yurydychni tekhnolohii: poniattia y osoblyvosti spivvidnoshennia iz sumizhnymy katehoriiami. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser. Yurysprudentsiia*, no. 37, pp. 6–9.
5. Dutko A. O. (2013). Yurydychni konstruksii ta yikh vykorystannia v zakonotvorchii praktytsi Ukrainy: monohrafiia. Lviv: Lvivskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 176 p.
6. Onyshchuk I. I. (2014). Tekhnika yurydychnoho pysma v normatyvno-pravovykh aktakh: monohrafiia. Ivano-Frankivsk: Laboratoriia akademichnykh doslidzhen pravovoho rehuliuвання ta yurydychnoi tekhniky, 228 p.
7. Korzh A. V. (2002). Dokumentatsiia pravo dilovoi formy: navch. posibnyk: lektsii ta zrazky dokumentiv / In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN. / Nats. akad. vnutrishnikh sprav Ukrainy. Kyiv, 231 p.
8. Pravnycha linhvistyka: [navchalnyi posibnyk] (2010) / H. P. Protsenko, L. M. Shestopalova, O. F. Prokhorenko ta in.; za zah. red. S. M. Husarova. Kyiv: Palyvoda A. V., 312 p.
9. Tertyshnikov R. V. (2009). Dokazuvannia i dokazy v sudochynstvi Ukrainy: Naukovo-praktychnyi posibnyk. Kharkiv: Vydavnytstvo "FINN", 88 p.
10. Tsyvilne pravo ta protses: pidhotovka do ispytu. Chastyna druha: navch. posib. (2020) / kol. avt. [Rezvorovych K. R. (ker. Yunin O. S., Yunina M. P. ta in.]. Dnipro: Vydavets Bila K.O., 216 p.
11. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. Sumy: TOV VVP NOTIS, 2023. 256 p.
12. Lichman L. H. (2011). Deiaki propozytsii shchodo vdoskonalennia tsyvilnoho protsesualnoho zakonodavstva Ukrainy. *Aktualni problemy tsyvilnoho prava ta protsesu*: mater. Mizh nar. nauk. konf., prysviachenoi pamiaty Yu.S. Chervonoho (Odesa, 16 hrudnia 2011 r.) / Natsionalnyi un-t "Odeska yurydychna akademiia". Odesa: Feniks, 186 p.
13. Kokhatska M. L. (2018). Prynysy tsyvilnoho sudochynstva, yaki zabezpechuiut svoiechasnist sudovoho zakhystu. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, no. 9, pp. 14–18.

14. Muzychko S. (2022). Poniattia pryntsypu protsesualnoi ekonomii v tsyvilnomu sudochnstvi. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, t. 1, no. 73, pp. 92–97.

15. Kovalchuk O. S., Diachenko S. V. (2019). Kонтсentratsiia tsyvilnoho protsesu yak zasib zabezpechennia svoiechasnoho rozghliadu spravy. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*, vol. 3 (28), t. 1, pp. 96–99.

16. Tsyvilne protsesualne pravo Ukrainy (1999) / Za red. V. V. Komarova. Kharkiv: Pravo, 580 p.